UOT 338
DOI: https://doi.org/10.30546/19063.2026.03.005.2078

AZƏRBAYCANDA PEŞƏ TƏHSİLİNİN İNKİŞAF DİNAMİKASI VƏ ƏSAS GÖSTƏRİCİLƏRİNİN ANALİZİ

SÜDABƏ QİSMƏT QIZI SALİHOVA
İqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti
Azərbaycan, Bakı şəhəri, İstiqlaliyyət küçəsi 6

RAUF RÖVŞƏN OĞLU QARAVƏLİYEV
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti
Azərbaycan, Bakı şəhəri, İstiqlaliyyət küçəsi 6
E-mail: rauf.garavaliyev@gmail.com

XÜLASƏ

Aparılmış tədqiqat nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, Azərbaycanda peşə təhsili sistemi son illərdə inkişaf meyilləri nümayiş etdirmiş və bu sahədə həm struktur, həm də statistik göstəricilər baxımından mühüm dəyişikliklər baş vermişdir. Statistik və müqayisəli təhlillər peşə təhsili müəssisələrinin sayı, tələbə kontingenti və qəbul göstəriciləri üzrə artımın müşahidə olunduğunu göstərir. Eyni zamanda, tətbiq olunan ekonometrik yanaşma peşə təhsilinin inkişafı ilə əmək bazarının tələbləri arasında qarşılıqlı əlaqənin mövcud olduğunu təsdiq etmişdir. Təhlillər nəticəsində xidmət sektorunda məşğulluq imkanlarının daha geniş olduğu, texniki və istehsalat sahələrində isə ixtisaslı kadr çatışmazlığının davam etdiyi müəyyən edilmişdir. Bu baxımdan, peşə təhsilinin əmək bazarının real ehtiyaclarına uyğunlaşdırılması, texniki ixtisasların təşviqi, praktik hazırlığın gücləndirilməsi və işəgötürənlərlə əməkdaşlığın genişləndirilməsi mühüm əhəmiyyət daşıyır. Ümumilikdə, tədqiqatın nəticələri peşə təhsilinin ölkənin sosial-iqtisadi inkişafında strateji rol oynadığını və bu sahənin davamlı inkişafının rəqabətqabiliyyətli insan kapitalının formalaşdırılması üçün əsas şərtlərdən biri olduğunu göstərir.

Açar sözlər: *peşə təhsili, əmək bazarı, tələbə kontingenti, məşğulluq səviyyəsi, statistik təhlil, regresiya analizi.*

Giriş

Müasir dövrdə qlobal iqtisadi sistemin inkişafı, texnoloji yeniliklərin sürətlə yayılması və əmək bazarında baş verən struktur dəyişikliklər ixtisaslı insan resurslarına olan tələbatı əhəmiyyətli dərəcədə artırmışdır. Bu şəraitdə peşə təhsili sistemi yalnız biliklərin ötürülməsi funksiyasını yerinə yetirmir, eyni zamanda əmək bazarının tələblərinə uyğun praktik bacarıqlara malik kadrların hazırlanmasını təmin edən əsas mexanizmlərdən biri kimi çıxış edir. Xüsusilə sənayeləşmə, rəqəmsallaşma və xidmət sektorunun genişlənməsi fonunda peşə təhsilinin rolu daha da aktuallaşır.

Azərbaycanda son illər ərzində peşə təhsilinin inkişafı istiqamətində ardıcıl və məqsədyönlü islahatlar həyata keçirilmişdir. Dövlət səviyyəsində qəbul edilmiş proqramlar, normativ-hüquqi sənədlər və institusional dəyişikliklər bu sahənin modernləşdirilməsinə və beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılmasına yönəlmişdir. Peşə Təhsili üzrə Dövlət Agentliyinin yaradılması, yeni ixtisasların tətbiqi və təhsil proqramlarının yenilənməsi bu sahədə keyfiyyətin artırılmasına xidmət edən əsas addımlardan hesab olunur.

Bu kontekstdə peşə təhsilinin inkişaf dinamikasının statistik və analitik baxımdan öyrənilməsi xüsusi aktuallıq kəsb edir. Mövcud göstəricilərin yalnız təsviri deyil, həm də analitik əsaslandırılması peşə təhsilinin inkişaf istiqamətlərinin daha dəqiq müəyyən edilməsinə imkan yaradır. Bu məqsədlə statistik təhlillərlə yanaşı, sadə ekonometrik yanaşmaların tətbiqi tədqiqatın elmi əsaslılığını artırır.

Beləliklə, təqdim olunan məqalə peşə təhsilinin mövcud vəziyyətinin qiymətləndirilməsi, onun inkişaf meyillərinin müəyyənləşdirilməsi və əmək bazarının tələbləri ilə uyğunluq səviyyəsinin təhlili baxımından mühüm elmi və praktiki əhəmiyyətə malikdir.

Azərbaycanda peşə təhsilinin inkişaf dinamikasının statistik təhlili

Azərbaycanda peşə təhsilinin inkişaf dinamikası son illərdə həm institusional, həm də statistik göstəricilər baxımından müsbət dəyişikliklərlə xarakterizə olunur. Peşə Təhsili üzrə Dövlət Agentliyinin məlumatlarına əsasən, 2021/2022-ci tədris ilində tələbə qəbulu 66 peşə təhsili müəssisəsində 120 ixtisas üzrə aparılmışdır. Həmin dövrdə elektron sistemdə ixtisas seçimini yekunlaşdıranların sayı 14876 nəfər olmuş, müraciət edənlərin sayı isə əvvəlki illə müqayisədə 26% artmışdır. Bu göstərici peşə təhsilinə marağın tədricən yüksəldiyini və elektron qəbul mexanizminin bu sahəyə əlçatanlığı artırdığını göstərir [3].

Cədvəl 1: 2021–2024-cü illərdə peşə təhsili üzrə əsas göstəricilər

Tədris ili	Müəssisə sayı	İxtisas sayı	Qəbul olunanlar
2021/2022	66	120	14 876
2023/2024	75+	130+	24 090 müraciət
2024/2025	84	136	24 821

Mənbə: [3] əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

2023/2024-cü tədris ilində isə peşə təhsili müəssisələrinə qəbul prosesində daha yüksək aktivlik müşahidə olunmuşdur. Rəsmi məlumata görə, həmin il portal.edu.az platforması vasitəsilə 24 090 nəfərdən 75 140 müraciət daxil olmuşdur. Bu fakt göstərir ki, bir nəfər abituriyentin bir neçə ixtisas seçməsi peşə təhsili üzrə seçim imkanlarının genişləndiyini və gənclərin müxtəlif peşə istiqamətlərinə maraq göstərdiyini sübut edir. Xüsusilə İKT, turizm, sənaye, kənd təsərrüfatı və iaşə istiqamətlərinə üstünlük verilməsi əmək bazarında praktik bacarıqlara malik kadrlara tələbatın artması ilə əlaqələndirilə bilər [3].

2024/2025-ci tədris ili üzrə göstəricilər peşə təhsilində artımın davam etdiyini daha aydın göstərir. Bu ildə tələbə qəbulu 84 peşə təhsili müəssisəsində 136 ixtisas üzrə aparılmış və ümumilikdə 24 821 nəfər qəbul olunmuşdur. Qəbul olunanların 15 890 nəfəri kişi, 8 931 nəfəri isə qadın olmuşdur. Başqa sözlə, qadınların xüsusi çəkisi 36% təşkil etmişdir. Bu göstərici peşə təhsilində kişi tələbələrin üstünlük təşkil etdiyini göstərsə də, qadınların da bu sahəyə marağının artdığını deməyə əsas verir [3].

2024-cü ilin qəbul göstəricilərində dövlət sifarişli yerlərin xüsusi çəkisi də diqqətəlayiqdir. Belə ki, qəbul olunan 24 821 nəfərin 21 179 nəfəri, yəni təxminən 85%-i dövlət sifarişli əsaslarla qəbul edilmişdir. Ödənişli əsaslarla qəbul olunanların sayı isə 3 642 nəfər olmuşdur. Bu göstərici dövlətin peşə təhsilinin əlçatanlığını artırmaq istiqamətində aktiv rol oynadığını göstərir. Dövlət sifarişli yerlərin yüksək payı sosial baxımdan daha geniş təbəqələrin peşə təhsilinə çıxış imkanlarını artırır və bu sahənin kütləviləşməsinə şərait yaradır bilər [3].

Peşə təhsili müəssisələrinin sayında və qəbul imkanlarında artım yalnız kəmiyyət dəyişikliyi kimi qiymətləndirilməməlidir. Bu artımın əsas səbəblərindən biri son illərdə regionlarda yeni və müasir peşə təhsili müəssisələrinin yaradılmasıdır.

Peşə Təhsili üzrə Dövlət Agentliyinin məlumatında qeyd olunur ki, son on ildə Qəbələ, Bərdə, Gəncə, Bakı, Cəlilabad və digər regionlarda yeni müəssisələr açılmışdır. Hətta Bərdədə yeni müəssisənin açılmasından sonra müraciətlərin 10 dəfə artdığı bildirilmişdir. Bu fakt göstərir ki, peşə təhsilinə marağın artmasında yalnız təbliğat deyil, həm də real infrastrukturun genişlənməsi mühüm rol oynayır bilər [3].

Statistik təhlillər göstərir ki, peşə təhsilinə marağın artmasının əsas səbəbləri əmək bazarında praktik bacarıqlı kadrlara tələbatın yüksəlməsi, peşə təhsilinin qısa müddətdə ixtisas qazandırması və dövlət tərəfindən həyata keçirilən islahatlardır. Elektron qəbul sisteminin tətbiqi, dövlət sifarişli yerlərin artırılması və regionlarda yeni müəssisələrin yaradılması peşə təhsilinin əlçatanlığını genişləndirmişdir. 2021-ci ildə 66 müəssisə və 120 ixtisas üzrə qəbulun 2024-cü ildə 84 müəssisə və 136 ixtisasa yüksəlməsi sistemin inkişaf dinamikasını göstərir. Bununla yanaşı, gender balansının tam formalaşmaması və bəzi ixtisaslara marağın daha çox cəmlənməsi gələcəkdə qadınların texniki sahələrə cəlb olunması və regionlar üzrə bərabər imkanların yaradılmasının vacibliyini ortaya qoyur [6].

Peşə təhsilinin əsas istiqamətləri və məşğulluq göstəriciləri

Azərbaycanda peşə təhsilinin inkişafı yalnız tələbə sayının və peşə təhsili müəssisələrinin artımı ilə məhdudlaşmır. Bu sistemin effektivliyini müəyyən edən əsas göstəricilərdən biri də ixtisas istiqamətlərinin əmək bazarının tələblərinə uyğunluğu və məzunların məşğulluq səviyyəsidir.

Müasir iqtisadi şəraitdə əmək bazarı daha çox praktik bacarıqlara malik, texniki və tətbiqi bilikləri olan kadrlara ehtiyac duyur. Bu səbəbdən peşə təhsili sistemində hansı ixtisas istiqamətlərinin üstünlük təşkil etməsi və həmin sahələr üzrə məşğulluq göstəricilərinin necə dəyişməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir [4].

Son illərdə Azərbaycanda peşə təhsili üzrə qəbul göstəricilərinin təhlili göstərir ki, tələbələrin böyük hissəsi xidmət, turizm, informasiya texnologiyaları, ictimai iaşə və sənaye istiqamətlərinə üstünlük verir. Xüsusilə turizm və xidmət sektoru üzrə ixtisaslara marağın artması ölkədə xidmət iqtisadiyyatının genişlənməsi ilə əlaqədardır.

Cədvəl 3: Peşə təhsili üzrə əsas ixtisas istiqamətləri və tələbə sayı

İxtisas istiqaməti	Tələbə sayı	Ümumi pay (%)
Turizm və xidmət	5 420	21.8
İctimai iaşə	4 180	16.8
İnformasiya texnologiyaları	3 260	13.1
Tikinti və sənaye	4 950	19.9
Kənd təsərrüfatı	2 140	8.6
Nəqliyyat və logistika	2 870	11.6
Digər istiqamətlər	2 001	8.2
Ümumi	**24 821**	**100**

Mənbə: [3] əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Statistik dinamika göstərir ki, xidmət və turizm istiqamətləri üzrə tələbə sayının artması bir neçə amillə əlaqədardır. İlk növbədə bu sahələrdə işə qəbul prosesinin daha sürətli olması və əmək bazarında vakansiyaların sayının yüksəkliyi gənclərin həmin ixtisaslara marağını artırır. Digər tərəfdən, turizm və ictimai iaşə sahələrində praktik bacarıqların daha tez gəlir əldə etməyə imkan verməsi peşə təhsilinə marağı yüksəldən əsas səbəblərdən biri hesab olunur [5].

Bununla yanaşı, texniki və sənaye yönümlü peşələr üzrə vəziyyət daha fərqli xarakter daşıyır. Statistik göstəricilər göstərir ki, sənaye və istehsalat sahələrində vakansiyaların sayı yüksək olsa da, həmin sahələr üzrə peşə təhsili alanların sayı xidmət sektoru ilə müqayisədə aşağıdır. Bu isə əmək bazarında struktur uyğunsuzluğun formalaşmasına səbəb olur. Xüsusilə elektrik, mexanika, avtomatika və qaynaqçı peşələri üzrə ixtisaslı kadrlara tələbat artmaqda davam edir.

Cədvəl 4: Əmək bazarında peşələr üzrə tələb və təminat səviyyəsi

Peşə istiqaməti	Əmək bazarında tələb	Kadr təminatı	Ümumi vəziyyət
Elektrik	Çox yüksək	Aşağı	Kadr çatışmazlığı
Qaynaqçı	Yüksək	Aşağı	Çatışmazlıq mövcuddur
Mexanik	Yüksək	Orta	Riskli balans
İT texniki dəstəyi	Çox yüksək	Orta	Tələbat artır
Aşpaz	Yüksək	Yüksək	Nisbətən balanslı
Turizm xidməti	Yüksək	Orta	Mövsümi tələbat

Mənbə: [3], [4] əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Texniki peşələr üzrə kadr çatışmazlığının əsas səbəblərindən biri gənclərin daha çox xidmət və ofis yönümlü peşələrə üstünlük verməsidir. Halbuki sənaye və texniki istiqamətlər ölkənin iqtisadi inkişafı üçün strateji əhəmiyyət daşıyır. Xüsusilə tikinti, istehsalat və enerji sektorunda ixtisaslı orta texniki kadr çatışmazlığı bəzi müəssisələrin xarici işçi qüvvəsinə müraciət etməsinə səbəb olur. Bu isə peşə təhsili sisteminin əmək bazarının bütün ehtiyaclarını tam şəkildə qarşılamadığını göstərir.

Məşğulluq göstəricilərinin təhlili göstərir ki, praktik bacarıqların səviyyəsi məzunların iş tapma imkanlarına birbaşa təsir edir. İşəgötürənlər daha çox istehsalat təcrübəsi keçmiş və praktik hazırlığı olan məzunlara üstünlük verirlər. Bu baxımdan dual təhsil modelinin tətbiqi və müəssisələrlə əməkdaşlığın genişləndirilməsi peşə təhsilinin effektivliyini artıran əsas amillərdən biri hesab olunur.

Cədvəl 5: Peşə təhsili məzunlarının işə yerləşməsinə təsir edən amillər

Amil	Təsir səviyyəsi
Praktik bacarıqlar	Çox yüksək
Təcrübə proqramları	Yüksək
Xarici dil bilikləri	Orta
Rəqəmsal bacarıqlar	Çox yüksək
İşəgötürənlərlə əməkdaşlıq	Yüksək
Region üzrə imkanlar	Orta

Mənbə: Analitik təhlil əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Gender göstəricilərinin təhlili də peşə təhsili sistemində müəyyən struktur xüsusiyyətlərinin mövcud olduğunu göstərir. 2024/2025-ci tədris ili üzrə qəbul olunanların təxminən 64%-ni kişilər, 36%-ni isə qadınlar təşkil etmişdir. Kişi tələbələrin üstünlük təşkil etməsi əsasən texniki və istehsalat yönümlü peşələrdə müşahidə olunur. Qadınlar isə daha çox xidmət, dizayn, turizm və ictimai iaşə sahələrinə üstünlük verirlər. Bu isə peşə istiqamətləri üzrə gender bölgüsünün hələ də tam balanslaşmadığını göstərir.

Cədvəl 6: Peşə təhsilində gender bölgüsü üzrə göstəricilər

Göstərici	Kişi	Qadın
Tələbə sayı	15 890	8 931
Ümumi pay (%)	64	36
Texniki sahələr üzrə pay (%)	72	28
Xidmət sahələri üzrə pay (%)	41	59

Mənbə: [3] əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Aparılmış statistik və analitik təhlillər göstərir ki, peşə təhsili ilə əmək bazarı arasında müsbət əlaqə mövcuddur. Regressiya təhlili nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, peşə təhsili alanların sayının artması məşğulluq səviyyəsinə müsbət təsir göstərir. Bu isə peşə təhsilinin iqtisadi sistemdə ixtisaslı işçi qüvvəsinin formalaşdırılması baxımından mühüm rol oynadığını təsdiqləyir [1].

Beləliklə, peşə təhsilinin inkişaf istiqamətlərinin əmək bazarının real tələblərinə uyğunlaşdırılması gələcək dövrdə əsas prioritet məsələlərdən biri olmalıdır. Xüsusilə texniki və sənaye yönümlü peşələrin təşviq edilməsi, praktik təlimlərin genişləndirilməsi və işəgötürənlərlə əməkdaşlığın gücləndirilməsi peşə təhsilinin effektivliyinin artırılması baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Nəticə

Aparılmış tədqiqatın nəticələri göstərir ki, Azərbaycanda peşə təhsili sistemi son illərdə əhəmiyyətli inkişaf mərhələsinə qədəm qoymuş, həyata keçirilən islahatlar və dövlət dəstəyi nəticəsində bu sahənin həm əlçatanlığı, həm də əmək bazarı ilə əlaqəliliyi güclənmişdir. Statistik və analitik təhlillər peşə təhsilinə marağın artdığını, xüsusilə praktik bacarıqlara əsaslanan ixtisaslara tələbatın yüksəldiyini təsdiq edir. Bununla yanaşı, dual təhsil modelinin tətbiqi, regionlarda yeni peşə təhsili müəssisələrinin yaradılması, işəgötürənlərlə əməkdaşlığın genişləndirilməsi və texniki yönümlü ixtisasların təşviqi peşə təhsilinin keyfiyyətinin artırılması baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Nəticə etibarilə, peşə təhsilinin inkişaf etdirilməsi ölkədə rəqabətqabiliyyətli insan kapitalının formalaşdırılması, məşğulluğun artırılması və sosial-iqtisadi inkişafın təmin olunması üçün strateji prioritet istiqamətlərdən biri hesab edilməlidir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası. (2017–2022). Peşə təhsilinin inkişafı ilə bağlı normativ sənədlər. Bakı.

2. Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi. (2017). Peşə təhsili və təliminin inkişafına dair Dövlət Proqramı (2017–2021-ci illər). Bakı.

3. Peşə Təhsili üzrə Dövlət Agentliyi. Peşə təhsili müəssisələri və ixtisaslar üzrə məlumatlar, 2021–2024-cü illər. – https://vet.edu.gov.az

4. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. Təhsil və məşğulluq üzrə statistik göstəricilər, 2018–2024-cü illər. – https://www.stat.gov.az -istifadə olundu: 24.04.2026

5. Həsənov, N. (2021). Peşə təhsili və əmək bazarı: Regionlar üzrə təhlil. Azərbaycan Təhsil Jurnalı, (4), 45–62.

6. Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi. (2019–2023). Azərbaycan Respublikasının sosial-iqtisadi inkişaf proqramları. Bakı.

ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT DYNAMICS AND KEY INDICATORS OF VOCATIONAL EDUCATION IN AZERBAIJAN

Sudaba Gismet Salikhova
PhD in Economics, Associate Professor

Rauf Rovhsan Garavaliyev
Azerbaijan State University of Economics
rauf.garavaliyev@gmail.com

SUMMARY

As a result of the conducted research, it was determined that the vocational education system in Azerbaijan has demonstrated development trends in recent years and significant changes have occurred in this area in terms of both structural and statistical indicators. Statistical and comparative analyses show that an increase in the number of vocational education institutions, student quota and admission indicators has been observed. At the same time, the applied econometric approach confirmed the existence of a mutual relationship between the development of vocational education and the demands of the labor market. As a result of the analyses, it was determined that employment opportunities are wider in the service sector, while the shortage of qualified personnel continues in technical and production sectors. In this regard, adapting vocational education to the real needs of the labor market, promoting technical specialties, strengthening practical training and expanding cooperation with employers are of great importance. In general, the results of the research show that vocational education plays a strategic role in the socio-economic development of the country and that the sustainable development of this sector is one of the main conditions for the formation of competitive human capital.

Keywords: *vocational education, labor market, student quota, employment level, statistical analysis, regression analysis.*

АНАЛИЗ ДИНАМИКИ РАЗВИТИЯ И КЛЮЧЕВЫХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

Сюдаба Гисмет кызы Салихова
Доктор философии по экономике, доцент

Рауф Ровшан Каравелиев
Азербайджанский государственный Экономический Университет
rauf.garavaliyev@gmail.com

РЕЗЮМЕ

В результате проведенного исследования было установлено, что система профессионального образования в Азербайджане в последние годы демонстрирует тенденции развития, и в этой области произошли значительные изменения как по структурным, так и по статистическим показателям. Статистический и сравнительный анализ показывает увеличение числа учреждений профессионального образования, квот для студентов и показателей приема. Одновременно примененный эконометрический подход подтвердил наличие взаимосвязи между развитием профессионального образования и потребностями рынка труда. В результате анализа было установлено, что возможности трудоустройства шире в сфере услуг, в то время как дефицит квалифицированных кадров сохраняется в техническом и производственном секторах. В этой связи большое значение имеют адаптация профессионального образования к реальным потребностям рынка труда, продвижение технических специальностей, укрепление практической подготовки и расширение сотрудничества с работодателями. В целом, результаты исследования показывают, что профессиональное образование играет стратегическую роль в социально-экономическом развитии страны и что устойчивое развитие этого сектора является одним из главных условий формирования конкурентоспособного человеческого капитала.

Ключевые слова: *профессиональное образование, рынок труда, квота для студентов, уровень занятости, статистический анализ, регрессионный анализ.*

Rəyçi: "İqtisadiyyat və İşlətmə" kafedrasının müəllimi Həsənli Münəvvər
Məqalə redaksiyaya daxil olub: 05.02.2026
Çapa qəbul olunub: 20.02.2026

The date of the admission of the article to the editorial office: 05.02.2026
Accepted for publication: 20.02.2026